Kulturchef: Leif Carlsson
Bitr. kulturchef: Ingmar Björkstén

Gäster i Indonesien

Artur Lundkvist har läst "The Memory and Agony" (Twayne Publishers, Boston), en samling holländska berättelser från Indonesien. Bara en av författarna är indones.

FRÅN EN Ö, där kvinnorna lever i ett "långhus" oberoende av männen, ger sig en ung kvinna ut i sin segelfarkost för att söka efter det mystiska fastlandet. Ombord har hon en skön yngling och en tigerstrimmig katt, de färdas från ö till ö under skönt dagdriveri, medan människoparet älskar om nätterna och katten hålls instängd. Ynglingen gör simturer i havet och dyker ner där sjökorna betar undervattensgräset och ser ut som mäktiga kvinnor, liknande vid de klassiska sirenerna.

Efter hand urartar idyllen, kvinnan ombord börjar åderlåta ynglingen i sömnen och katten får slicka i sig blodet. Ynglingen blir allt trötare och blekare katten allt större och mera tigerlik, tills ynglingen sjunker ner bland sjökorna, död, men ändå levande ibland dem för alltid, medan kvinnan vägledd av sin tiger går i land och börjar vandringen mot fastlandets hägrande berg.

DETTA ÄR en indonesisk legend, vildsint skön och grym, nedskriven som en visionär prosadikt av *Maria Dermout*, en kvinna som levt större delen av sitt liv i Indonesien och debuterat vid 63 års ålder. Hon föddes 1898 på en plantage på Java och blev rykbar som muntlig berättarska innan hon började skriva ner sina folkligt magiska historier.

Hennes bidrag är en av de självlysande höjdpunkterna i volymen *Memory and Agony* som utgivits av Twayne Publishers i Boston. Det är en samling holländska berättelser från Indonesien och vittnar om en patetiskt vilsekommen litteraturspilla, den som tillkom bland "gästerna" (som de kallades) i den avlägsna överlden, författad på holländska men präglad av indonesisk erfarenhet och bakgrund.

Bara ett enda av bidragen kommer från en indones som skrivit på holländska.

DET FOLKLORISTISKA materialet är dock sparsamt företrätt. De flesta berättelserna är präglade av våldsamma upplevelser under inbördeskrig och japansk ockupation. Några av de intensivaste rör sig om jakt på motståndare i djungeln, blodiga sammanstötningar under lösläppt raseri, en avrättning av en rebellisk mördare, oförstående och känslolös in i det sista. I ett par fall blottläggs en egendomlig identifiering mellan dödare och dödad, som avslöjar det abstrakt överkliga i de hatfullt uppdrivna motsättningarna. En japansk tolk mellan ockupanter och krigsfångar skildras inifrån med märklig inlevelse i hans humana dubbelroll.

En infödd boxare, handikappad genom sin småvuxenhet, framställs som en både fysisk och moralisk hjälte, under en exalterad lovsång till denna "konst", som anses erbjuda rad livskänsla, överlägsen vad någon diktning eller filosofi kan bjuda. Möjligen är överdrifterna avsett parodiska i varje fall får de betydande effekt.

"Atmosfären är näst intill förhäxande med sin letargi och tidlöshet."

ETT PAR stillsammare historier belyser klankänslan bland indoneserna, den obrytbara sammanhållningen även under skarpa inbördes motsättningar, och visar upp "gästernas" ofta intill förlamning och overklighet stagnerade familjeliv på isolerade plantager, där särskilt kvinnorna drabbas av instängdheten. Atmosfären i den kompakta, fuktiga grönskan är näst intill förhäxande med sin letargi och tidlöshet.

TVÅ AV de starkaste berättelserna kommer från de yngsta författarna. *Jan Eikelboom* (f. 1926) som som ung militär till Indonesien för att bekämpa självständighetsrörelsen "utan den minsta entusiasm". Han uppfattade den farofyllda tiden som en pastoral idyll trots bakhåll och explosioner. Medan han överlevde från dag till dag samlades hans ömmare känslor kring en ung indonesiska, en hängiven älskarinna som ändå förblev okänd nästan som en outgrundlig katt. Osäkerheten i deras förhållande drev flickan både till självmordsförsök och mordanslag mot honom, tills hon fördes bort som obotligt sinnessjuk till en asyl. Där skymtar de båda världarna, det och väst som aldrig kan mötas, en primitivare inriktning som inte låter sig förenas med en mera civiliserad.

F. Springer (f. 1932) tar fram en ännu djupare klyfta mellan kultur och barbari. Han kom som administratör till Nya Guinea och ställdes inför infödingsstammar som frossade på fläsk och hade sitt högsta nöje i att strida med varandra och festa på de nedlagda fiendernas kött. Det berättar han om i "Andar kring Parula" där några missionärer kommer till en undangömd flodbal befolkad av sådana stammar. De lyckas klara livet, men har ingen frangång med sin kristendom, lyckas inte omvända någon enda inföding. Deras religion är alldeles för fridsam och beskedlig för stammarnas grymma manlighetsuppfattning.

En av missionerna förfalskar då sina resultat och får högt erkännande av sina uppdragsgivare, och missionären på den andra stationen griper i desperation till nya metoder. Han skrämmer de infödda med en gud som är en farlig och överallt närvarande ande, han utmålar korsfästelsen så hårresande att de blir riktigt hänförda. Och en dag kommer hans hustru tillbaka från en kort resa och finner honom vederbörligen korsfäst. Det är en variant av samma förlopp som i Jorge Luis Borges "Matteusevangeliet" men överförd till ett lätt mer övertygande sammanhang. Författaren skriver som en skarpsynt och noggrann antropolog med bevarad saklighet i det fantastiska och fasansfulla.

INDONESEN i samlingen heter *Joke Muljono* (f. 1925) och har studerat medicin i Holland. I sitt bidrag "Ingenmansland" framställer han den svåra belägenhet som möter honom under frihetsstriderna, hans vackkan mellan dubbla lojaliteter och hans avsky för partisanbandens plundringar och grymheter. Enda sättet att klara sig var då att svinga ett skjutvapen och skrika "Merdeka!" (Frihet) i kapp med de andra. Han bidrar således till den mörka bilden av detta frihetskrig, som tycks ha ersatt ett mindre förtryck med ett större och brutalare, tills det upprorisk ursinnet övergått i tyrannisk nationalism.

SÅ GOTT SOM ALLA antologins berättelser är på olika sätt upplysande, några tillbakablickande nostalgiska, suckande efter det gamla goda livet i djungelgrönska och knarrande trähus, de flesta blodfläckade och mardrömslika eller märkta av plågsamma pliktkollisioner. Gång på gång framträder det hur holländare i kolonialtjänst och inför militära uppgifter tvivlar på sig själva och sina uppdrag, försöker dölja sin känsla av vacklan och beklämning, av otillräcklighet och rent av löjlighet. Det är kanske det mänskligt mest försonande draget i dessa verkligenskanknutna historier. I flera fall är de också konstnärligt betydande, psykologiskt sammansatta och där utöver ofta starkt dramatiska.

Artur Lundkvist

I. E. S Edwards
TUTANKHAMON
Graven
och dess skatter
Aldrig tidigare har det gamla Egyptens konstskatter kommit läsaren till mötes i en mer bländande prakt. Steg för steg tar denna enastående bildkavalkad oss med på en vandring i tid och rum och låter oss följa en av de mest sensationella upptäckterna i arkeologins historia. Inb. ca 260:–
Prisma

"en mästerlig tidsskildring
...När jag sakta och eftertänksamt lade ihop denna 320-sidiga skrift önskade jag att den varit dubbelt så tjock."
Bernt Eklundh, Göteborgs-Posten

Erik Hjalmar Linder
ANDRA BOKEN OM
MITT LEVANDE FÖRFLUTNA
I bokhandeln
Natur och Kultur

Östermalm och Vasastan

Två av Svenska Dagbladets publikkära medarbetare, Kar de Mumma och Gits, är med i säsongens stora bokflod. Den förre kallar sin utgåva "Flanör i öst och väst" (Wahlström & Widstrand, c:a 41:—), den senares heter "Den snö som föll i fjol" (Semic, c:a 23:—).

Lars Lagerstedt har läst dem.

Kar de Mumma

Gits Olsson

OM MAN VARIT och är så flitig som Kar de Mumma, vet väl varken han själv eller någon annan hur mycket han skrivit. Dessutom finns det olika uppgifter om när han började. Själv uppger han 1920. Det var första i SvD. I en av Publicistklubbens matriklar står det 1923, och i SvD:s historia säger Ivar Anderson att det var 1922.

Naturligtvis har han gett ut en julbok i år också, hans 58:e bok. Titeln har han vitsat till ordentligt — "Flanör i öst och väst". Omslaget ger närmare besked.

Den här gången har han gett sig på den svåra konsten att göra pastischer — eller är det egentligen parodier? — på andra författares skrivarmödor. I ett fall har han lyckats ordentligt. Han har förlåst sig på Stig Claesson-Slas och resultatet är härligt. Däremot är det nog få som kan uppskatta all den möda han måste ha lagt ner på "Grevinnan på Hallunda".

Kar de Mumma har ju alltid varit en skarpögd iakttagare av den klick människor i samhället som genom begåvning i kombination med långt driven fiffighet gör goda affärer och inte försummar att visa det. De står där rätt nakna när han skildrar hur de fördriver sina arma levnadsår, antingen det nu är som skatteflyktingar i Schweiz eller som semesterfirare i sådana båtar som man helt enkelt måste ha för att bli accepterad i klicken.

Man kunde väl tro att Kar de Mumma vid det här laget skulle vara färdig med flygbåtromen Cederström, men det han nu berättar om denne särlings försök till memoarer och omdöme om första hustrun har nog aldrig tidigare återgivits.

△

I JÄMFÖRELSE med Kar de Mumma är Gits Olsson en nykomling i SvD men härdad i yrket — inte bara kåsörens utan kanske i högre grad journalistens. Han började skriva i tidningar redan 1942 och efter tio år i dagspressen fångades han in av Ahlén & Åkerlund, som såg till att hans talanger blev kända i stora läsekretsar. 1977 kom han till SvD — en klok och förutseende investering.

Gits är både käsör och reporter. Ena dagen hänger han i Riksdagshuset och ser med sina alltid vänliga, men inte så litet skeptiska ögon på hur det går till att bilda regering. Nästa dag sitter han kanske på Råsunda för att recensera fotbollspubliken eller är han i Ragunda för att titta närmare på ett bygdeoriginal, eller också har han varit på Skansens julmarknad och sitter på redaktionen och skriver ett käseri för Marginalen. Tala om mångsidighet.

Gits bör mera hemma på Tomtebogatan än på Karlavägen och är nog sällan på Ulo men desto oftare i trakten av Dalarö. Då och då är han i fjällen och endast den som är hemtam i den miljön åstadkommer någonting sådant som "Tjänare, Agget", en pärla av många i årets käserisamling. Och vem mer än Gits kommer på repliken "You are a hamburg, sir!" när han i lunchrummet serveras pannbiff med det föräldade namnet schweizerbiff. Han vet också hur det går till på fältmanöver i över slummen.

Vilka upplevelser en jultomte kan råka ut för i kontakten med "snälla barn" kan Gits också berätta om. Kanske det är svart humor men i så fall mycket rolig sådan.

Vi är många som aldrig förstummar en rad av Gits. Varför? Jo, därför att han är rolig på ett så näm sätt, vardagligt mänsklig i sin syn på våra dumheter. Dessutom kan han konsten att ge sina skrivstycken en överraskande knorr på svansen.

Tecknar-Anders har illustrerat hans käserier. Ingen annan kan göra det skickligare.

Lars Lagerstedt

boklådan

En överväldigande skatt

KAN EN GOD KRISTEN vara stor poet, frågade den ironiske fritänkaren Johan Henric Kellgren på 1700-talet.

Även om man inte tar skamgreppet att föra fram Dante måste nog svaret bli ja.

Så förefaller det åtminstone vid bläddrandet i *Helen Gardners* magnifika antologi *The Faber Book of Religious Verse*, först utgiven för sju år sedan och nu lätt och billigt tillgänglig i paperback (Faber, 3.50 pund).

UTGIVAREN — mest berömd som Eliotforskare — har naturligt nog haft bekymmer med att definiera sitt område, bekymmer som i alla fall inte behöver störa utländska läsare. Kanske fattas något stycke ur den obegripligt rika engelska poesin som borde ha varit med, kanske är ett eller annat nummer umbärligt.

Summan på texten är under alla förhållanden en överväldigande skatt av första klassens lyrik.

LÄSAREN kan börja bakifrån, hos W. H. Auden eller så, för att förslagsvis rasta en stund hos de tre vise männen, i T. S. Eliots sällskap:

Visst var det en födelse. Vi hade bevis, inget tvivel om saken.
Jag hade sett födelse och död men hade trott att de var olika.
Denna födelse var en hård och bitter kamp för oss, som Döden, vår död.

DET GÅR också bra att starta från början, t. ex. med en förtrolande anonym Mariehymn:

Han kom så stilla
dit där hans moder fanns
Som daggen i april
faller på ängen.

Från vilket håll man än börjar, leder vandringen likväl till det stora centrala 1600-talet, Eliots upptäckt, pietetsfullt vårdad av Helen Gardner.

Där kan man stanna länge.

Kanske vid John Donnes (1572—1631) spetsfundigt geniala utmaning mot döden: *Thou'rt slave to fate, chance, kings and desperate men, and dost with poison, war and sickness dwell*... Vad nytt kom till sen dess?

ELLER KANSKE hos den fromme George Herbert (1593—1633). Har någon mer fulländad kombinerat det religiösa med det erotiska än han, i den berömda lilla dikt som rätt och slätt heter "Love":

Love bade me welcome; yet my soul drew back,
Guilty of dust and sin.
But quick-eyed Love,
observing me grow slack
From my first entrance in,
Drew nearer to me, sweetly questioning,
If I lacked anything.

Leif Carlsson

Förhandlaren Paasikivi

ATT PRESIDENT Paasikivi var en temperamentsfull eller rent av argsint äldre herre har man hört förr. Att han också var en erfaren och klok statsman kan man läsa sig till i hans Minnen, även om många läsare, som inte växt upp i hans tradition att se på ryak-finska förbindelser, ibland har haft svårt att förstå honom. Under Paasikivi tjänstgjorde som ung diplomat — han blev senare bl. a. Finlands ambassadör i Washington — *Johan Nykopp*. Han har skrivit en rätt liten men innehållsrik bok *Med Paasikivi i Moskva* (Ekenäs, ETA förlag). Den är ett värdefullt bidrag till Paasikivis biografi.

PAASIKIVI deltog i de förhandlingar med ryssarna som Stalin själv ledde hösten 1939. Han var med om fredsförhandlingarna i mars 1940. Han var minister i Moskva mellan krigen och han skickades slutligen i mars 1944 till de förhandlingar om vapenstillestånd, som fördes i hemlighet men som strandade. I de svåra förhandlingarna på hösten samma år deltog han inte. Sedan Finlands regering inte godtagit hans åsikt att kriget borde avslutats på de ryska villkoren i mars, hade han ilsket brutit med både den och Mannerheim.

HUR Paasikivi var som förhandlingar kan utläsas av de tryckta protokollen från marsförhandlingarna. Mycket lyckades han inte få ändrat i de hårda ryska villkoren. Det hade ändå varit lyckligt för Finland om kriget slutat med dem. På hösten blev villkoren skärpta. Att Molotov som rysk huvudförhandlare gärna såg detta, framgår också av Nykopp, som var med även den gången. Molotov var ingen vän av Finland, och förmodligen hade han fått skulden för att kriget dragit ut och att nya trupper måste sättas in, trupper som ryssarna så väl behövde på andra fronter.

ATT MOLOTOV var beroende av Stalins vilja är självklart. Men nog får man intrycket att han gjorde sitt värsta gentemot de finska förhandlarna. Också därför var det skada att Paasikivi inte var med. Ty av någon anledning tog Stalin vissa hänsyn till Paasikivi. Man kan rent av säga att han försökte behandla honom vänligt. Nykopps bok ger vissa nya bidrag till den uppfattningen. Den är av flera skäl väl värd att läsas.

Thede Palm

Nästan alla...

DET HAR BLIVIT INNE att intressera sig för Kina. *Åke Ohlmarks* har utnyttjat konjunkturen för att svänga ihop en bok om *Alla Kinas hörkare*, som Sjöstrands förlag (ca 88:—) visat sig berett att utge. Redan i företalet visar den sig inte handla om allihopa, men "alla av någon som helst betydelse och många utan någon betydelse alls har kommit med". För de äldre farbröderna, verkliga eller mytiska, har han tur av oförvillig källor, och resultatet går väl an för den som kan fördra hans pladdriga sätt. Om folkrepublikens ledargestalter har han lärt i en bok som tryktes 1972. Efter det har Ohlmarks visst fått klara sig på egen hand. Resultatet har blivit en rappakalja av sakfel, ovässentligheter och uteämnanden. Som referensbok är den därför värre än värdelös.

Men illustrationern är trevliga.

T. G. Wickbom

under strecket

DJURISKT, MÄNSKLIGT OCH NATURLIGT

Den trösterika tanken om att människan skulle vara skapelsens krona är resultatet av självbedrägeri. I naturen är att överleva det enda tecknet på framgång och amöban är alltså minst lika framgångsrik som människan. En ny bok av en engelsk forskare raserar några av våra älsklingsidéer om vår egen förträfflighet.

Av SVANTE FOLIN

UNDER SENARE ÅR har ekologirörelsen stimulerat ett idéhistoriskt intresse för västerländska attityder till naturen, t. ex. John Passmore genom "Man's Responsibility for Nature", Eric Ashby genom "Reconciling Man with the Environment" och David Ehrenfeldt genom "The Arrogance of Humanism". Ett nytt värdefullt bidrag är den engelska filosofen Mary Midgleys *Beast and Man — The Roots of Human Nature* (Harvester Press, 1979, 8.50 pund).

Detta är mig veterligt det första mer systematiska och omfattande försöket att reda ut vår ambivalenta inställning till de andra djuren. Mary Midgley är en nästan förkrossande förnuftig företrädare för brittisk nonsense filosofi, hon borde t.o.m. kunna återställa en viss ordning i den totalt urartade sociobiologidebatten.

Hennes bok är föredömligt klar, fri från filosofisk såväl som biologisk jargong och bitvis spirituell. Inledningsvis konstaterar hon "Vi är inte bara ganska lika djur; vi är djur", samt att vi inte förrän de senaste årtiondena haft några egentliga kunskaper om vilda djur, men ändå pådyvlat dem ett otal egenskaper och vanor.

De etologiska fältstudier som utförts sent omsider har på ett nästan komiskt sätt raserat våra älskling sschabloner om olika djurarter. Vargen, sedan urminnes tider sinnebilden för blodtörstig grymhet och urskillningslöst mördande, visar sig vara ett rent dygdemönster.

Den lever i livslång monogami, är en trofast make och tålmodig förälder. Den är ytterligt lojal mot flocken, renlig och dödar bara vad den kan äta upp. Den skonar svagare motståndare och visar stort mod och uthållighet i svåra situationer. Om det gamla citatet "Homo homini lupus" (Den ena människan är den andras varg) vore sant skulle vi leva i ett utopiskt idealtillstånd.

VARGEN ÄR ETT rovdjur, en köttätare. Människor som också dödar djur för att äta, men även för nöjes skull, vilket är unikt i djurvärlden, finner det anstötligt att andra djur äter kött. Vargens demonisering är ett typexempel på antropomorfism kombinerad med paranoida projektioner, dvs vi tillskriver djuren mänskliga egenskaper som de inte alls har, i synnerhet sådana negativa som vi vägrar erkänna hos oss själva.

Vargen har ett grundmurat rykte som människotare, trots att inga klara belägg för detta finns. Människoätande djur betraktar vi helt ologiskt som ett slags förfärliga kannibaler. Filmen "Hajen" och dess efterföljare, vilka visar hur oskyldiga och fredsälskande människor anfalls av kriminella rovdjur, är celluloida uttryck för detta traditionella synsätt.

Inställningen uppvisar intressanta likheter med antisemitismens psykologi. Följdriktigt uppväcker djur som inte skrämmer oss vårt förakt. Enligt medeltida uppfattning var apor inte bara avskyvärda utan löjliga. I deras likhet med den mänskliga krona såg man ett ohemult försök att bli accepterade som människor — de blev därför symbolen för bedrägeri, skenhelighet och smicker.

APOR HAR OCKSÅ fått förkroppsliga den obscena kättjan. Eftersom människan har velat se sig själv som en primärt förnuftig varelse, har hon alltid känt sig hotad och generad av den egna sexualiteten. Augustinus betraktade sin oroliga lem som symbolen för köttets uppror mot anden och Kant konstaterade att sexualiteten ständigt hotar att sänka människan till djurens nivå. Tolstoj ansåg, att sexuella utsvävningar var identiskt för "apor och parisare".

Föreställningen om apors och andra djurs sexualliv är förstås helt felaktig. Djungelns förmodade Rasputin — gorillan, t. ex. har visst sig vara anmärkningsvärt frigid. Det är människan som — jämfört med andra djur — är sexualfixerad och ägnar förhållandevis enorm tid och uppmärksamhet åt sexuella aktiviteter och fantasier. Vi framhäver gärna att vi är primaten med den största hjärnan, men som Desmond Morris påpekat är vi också primaten med den största stjärten och penisen.

VÅRA OTILLÄTNA böjelser blir med en metafor "djuret inom oss". Så här beskriver Platon det inre djurets härjningar: (Staten, bok IX, övers. C Lindskog) "Jag menar det, som väcks till liv under sömnen, när den övriga delen av själen — den förnuftiga, den milda, den styrande sover. Då störtar den djuriska och vilda delen upp, uppfylld av mat och dryck, skakar undan sömnen och rusar på den egna sexualiteten. Augustinus betraktade sin oroliga lem som symbolen för köttets uppror mot anden och Kant konstaterade att sexualiteten ständigt hotar att sänka människan till djurens nivå. Tolstoj ansåg, att sexuella utsvävningar var identiskt för "apor och parisare".

All erfarenhet till trots har människan alltid försökt inbilla sig att hon är mera ängel än orm.

Teckning av GERALD SCARFE

något för själen främmande, en invasion utifrån som via djurska instinkter infiltrerar vårt högre mänskliga jag.

MARY MIDGLEY kritiserar också vulgäruppfattningen att evolutionen gett upphov till ett slags förträfflighetshierarki. Bilden av evolutionens träd suggererar automatiskt fram föreställningen om en klar skillnad mellan högre och lägre organismer. Amöban tilldelas rollen av evolutionär paria och människan blir inte ovanlitet dess krona.

Denna tolkning är en annan version av Platons Scala naturae — The great chain of being — i vilken hela skapelsen är rangordnad alltefter förtjänst — från mineraler via växter, djur och människor till det fullkomligaste, Gud. I Platons version är stegen eller kedjan statisk, i den evolutionära versionen hakas kedjan av från Guds tron och kastas ut i framtiden. Den dynamiska skapelsen ordnas efter en tidsaxel där först är sämst och sist är bäst.

Den bisarra kulten av framtiden fick ett vetenskapligt fundament. I stället för att säga: "Det är gott därför att våra fäder gjort det", började man säga: "Det är gott därför att våra barn skall göra det." Människan är störst för att hon kom sist och allt annat pekar fram mot henne. Ett bredda föreställningen att vi skulle sakna biologiska dispositioner och vara rent kulturbestämda befängd och logiskt osammanhängande. Hon noterar att de våldsammaste reaktionerna mot varje antydan om instinkter, medfödda beteendedispositioner, eller kort sagt mänsklig natur, kommer från politiskt radikala personer, som tror att den hotar idén om människans frihetsideal. Föreställningen om en mänsklig natur är inte ett hot mot frihetsidéen, den är dess oundgängliga förutsättning.

Det är ett idéhistoriskt besvärjeri att de som starkast engagerat sig för samhällsreformatorisk respektive revolutionär verksamhet valt att betrakta neodarwinismen som en variant av neofascism. Om det inte finns någon mänsklig natur följer logiskt att vilket nytt socialt system är lika bra som varje annat existerande eller tänkbart. Om människan är fri från medfödda behov och inklinationer saknas uppenbarligen varje referenspunkt för bedömning av olika samhällssystem. Varje meningsfull värdering av sociala och politiska system förutsätter en teori om grundläggande mänskliga behov och aspirationer som mättstock. Annars är fältet rimligtvis fritt för varje galning som hör röster och syner — Platon, Hitler eller Skinner kan vara egalt — att med tillräckliga mängder kulsprutor och högtalare forma mänskligheten efter eget behåg.

SvD 79-12-13